

SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI İLE İLGİLİ HÜKÜMLERDE UYUMSUZLUKLAR VE UYGULAMADAKİ GÜÇLÜKLER

Doç. Dr. Zehra ODYAKMAZ(*)

Sayın Başkan, Anayasa Mahkemesi'nin Sayın Başkanı ve Üyeleri, Sayın hocalarım, Sayın meslektaşlarım ve değerli konuklar.

Bildirimim konusunu, Anayasa'mızda 1995 yılında yapılan değişiklikten sonra siyasi partilerin kapatılması ile ilgili hükümlerde ortaya çıkan uyumsuzluklar ve uygulamadaki güçlükler oluşturmaktadır.

Öncelikle konuya bakış açımı açıklamak gereğini duyuyorum :

Konuyu Anayasa Hukuku veya bir idare hukukçusu olmam nedeniyle İdare Hukuku açısından inceleyecek değilim.

Amacım, temas ettiğim ve görüşlerini aldığım uygulayıcıların dile getirdikleri, Anayasa değişikliği istikametinde diğer mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılmamasının yarattığı uyumsuzluklarla siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin bazı hükümleri uygulamadaki güçlükleri seçkin heyetinize duyurmak suretiyle çözüm yolu aranmasına katkıda bulunmaktır.

Siyasi partiler hakkında yasaklar konulmalı mı, konulmamalı mı ya da siyasi partiler kapatılmalı mı, kapatılmamalı mı konusu doktrinde bir hayli tartışılmış, artık bugün en demokratik ülkelerde bile bu tartışmalara son verilmiştir. Özellikle demokrasinin bütün nimetlerinden yararlanmak, demokrasinin tanıdığı özgürlükleri kullanmak suretiyle, demokrasiyi yıkarak yerine totaliter veya teokratik bir düzen getirmek, hatta devleti parçalamak ya da çöktürmek isteyenlere; demokratik haklardan kendi amaçları doğ-

(*) Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

rultusunda yararlanmak yolunu kapatmak, bütün devletlerin başta gelen görüşlerinden biri olmuştur. Sözün kısası demokratik haklar, demokrasiyi geliştirmek ve yüceltmek için demokrasi yolunda kullanıldığı takdirde meşrudur.

Bu bakımlardan partilerin programlarında, tüzüklerinde, kuruluşlarında, parti içi ve parti dışı faaliyetlerinde, seçimlere katılmalarında, iktidar veya muhalefette bulunuşlarında tâbi olacakları kuralları saptamak, dolayısıyla bu düzenlemeler gereği siyasi partiler için bazı yasaklar koymak zorunlu hale gelmiştir. Siyasi partilerin kapatılması da bu yasakların yaptırımını olmaktadır. Ancak bu yaptırımını hangi merci uygulayacak ya da siyasi partileri kapatacak merci neresi olacaktır?

Cumhuriyet döneminde 1961 Anayasası'nın kabulüne kadar bu konuda ne açık bir hüküm, ne de istikrarlı bir uygulama vardır.

17 Kasım 1924'de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası irticaî hareketlere âlet olduğu gerekçesiyle, Şeyh Sait İsyamı üzerine çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu'na dayanılarak 5 Haziran 1925 tarihli Vekiller Heyeti kararıyla kapatılmıştır.

29 Ağustos 1930'da Edirne'de kurulan Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası'nın faaliyetine komünist eğilimli sayıldığından Hükümetçe müsaade verilmemiştir.

29 Eylül 1930'da Adana'da kurulan Ahâlî Cumhuriyet Fırkası, 21 Ocak 1931 tarihinde Vekiller Heyeti kararıyla feshedilmiştir.

Millet Partisi, Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 27 Ocak 1954 tarihli kararıyla din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan bir dernek olarak nitelendirilerek ikibuçuk lira para cezasına mahkûm edilip merkez ve bütün şubelerinin feshine karar verilmiştir.

Demokrat Parti, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 29 Eylül 1960 tarihinde Esas 1960/570, Karar 1960/784 sayılı kararıyla program ve tüzüğü dışında hareketle esas gayesinden ayrıldığı, dini siyasete âlet ettiği, bir zümre tahakkümü kurduğu gibi nedenlerle feshedilmiştir¹.

1. TUNAYA, Tarık Z. : Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul 1952, s. 606 vd., 635-637, 638.

ATAY, E. Ethem : Anayasa Mahkemesi'nce Siyasi Partilerin Kapatılması, Yayınlanmamış (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, s. 85-87.

Demekki 1961'e kadar sırasıyla, Tavriri Sükûn Kanunu'na dayanılarak Vekiler Heyeti kararıyla kapatılmak, Hükümetçe faaliyete müsaade verilmemek suretiyle çalıştırılmamak, Vekiller Heyeti kararıyla, Sulh Ceza veya Asliye Ceza Mahkemesi kararıyla feshe dilmek suretiyle beş siyasi parti yürütme veya yargı organlarının birbirinden farklı beş ayrı kararıyla faaliyetten men edilmiş veya kapatılmıştır.

1961 Anayasası ile siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması kabul edilmiştir (md. 57/son). 1982 Anayasası'nda da aynı esas yer almıştır (md. 69/4). Ayrıca Siyasi Partiler Kanununun 98/1 inci maddesi ile Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 33. maddesinde bu esas yinelenmiştir.

Siyasi Partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmaları da tartışma konusu olmuştur. Aslında bu «siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru» (AY. md. 68/2) sayılmalarının tabii bir sonucudur. Bu suretle siyasi partiler Anayasa'nın özel koruması altına alınmış ve kapatılmaları derneklerden farklı olarak düzenlenmiştir.

Konuya girmeden önce siyasi parti'nin tanımı üzerinde durmak lüzumunu duyuyorum. Siyasi partilerin doktrinde çeşitli bakımlardan birçok tanımı yapılmış olduğu gibi² Siyasi Partiler Kanunu'nda da tanımlanmıştır³.

Aslında siyasi partilerin; kapatılma bakımından; tanımına lüzum yoktur. Çünkü yargı, kuruluş koşullarını biçimsel olarak yerine getirmiş bir örgütü, siyasi parti olarak kabul durumundadır⁴. Ancak siyasi partileri; toplumda asıl amaçlarından ayrı olarak siyasi faaliyette bulunan dernek, sendika gibi kuruluşlarla baskı gruplarından ayırt etmek bakımından tanımlamaya ihtiyaç vardır. Bunlarla siyasi partiler arasındaki en önemli fark, siyasi partilerin siyasi faaliyetlerinin odak noktasını demokratik yollardan iktidarı ele geçirmenin oluşturmasıdır.

2. Çeşitli tanımlar için bkz. PAYASLIOĞLU, Arif T. : Siyasi Partiler, Ankara 1962, s. 10-13; TUNAYA, Tarık Z. : age., s. 1-3; ÖZBUDUN, Ergun : Siyasal Partiler, Dördüncü (Tıpkı) Bası, Ankara 1983, s. 1-5.

3. SPK md. 3.

4. PERİNÇEK, Doğu : Anayasa ve Siyasi Partiler Rejimi, 2. Baskı, Mayıs 1985, s. 88.

Bize göre siyasi parti; belli bir ülkede, belli bir siyasi program üzerinde anlaşmış kimselerin, halkın desteğini kazanıp seçimler yoluyla devlet yönetimini ve yerel yönetimleri ele geçirerek iktidar olmak veya muhalefette bu yönetimleri denetlemek veya etkilemek suretiyle programlarını gerçekleştirmek için kurdukları tüzelkişiliğe sahip sürekli bir örgüttür.

Çok kısa bir tanım yapmak istersek «siyasi partiler, iktidarı ele geçirmek amacı güden ayrı bir statüye tabi özel derneklerdir» diyebiliriz⁵.

Siyasi partilere ilişkin hükümlerle, siyasi partilerin uyacakları ve dolayısıyla kapatılmaları hakkındaki hükümler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Siyasi Partiler Kanunu'nda⁶ düzenlenmiştir.

Siyasi partilerin kuruluş aşamasındaki uyması gereken esaslar Anayasa da ve SPK.'nda gösterilmiştir. Uyulmaması halinde siyasi partiyi kapatılma prosedürü ile karşı karşıya getirecek olan bu esasları şöyle sıralayabiliriz :

- İnsan haklarına ve millet egemenliğine dayanan demokrasiye aykırı olmamak,
- Ülkenin bağımsızlığına, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne aykırı olmamak,
- Lâiklik ilkesine aykırı olmamak,
- Ticarî faaliyetlere girişmemek, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım almamak,

Bunlardan ayrı olarak Anayasa'da partilere üye olma koşulları, TBMM'ndeki parti gruplarınca görüşülemeyecek, karar alın-

5. Siyasi Partiler Kanunu'nun 121. maddesi de Siyasi Partileri esasta dernek saydığından, Türk Medeni Kanunu ile Dernekler Kanunu'nun ve dernekler hakkında uygulanan diğer Kanun'ların, Siyasi Partiler Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerinin, siyasi partiler hakkında da uygulanacağı hükmünü getirmiş ve 34. maddesinde de Dernekler Kanunu'nun kamu yararına dernek sayılma hükümlerinin siyasi partiler hakkında uygulanmayacağını belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre siyasi partiler «Alelade Dernek» değildir, «Onların çok ilerisinde ve üstünde bulunmaktadır.» bkz. AYM. 18-19.2.1969, E. 1968/26, K. 1969/14, RG. 25.2.1970-13430.

6. Bkz. AY. md. 14, 68, 69; SPK. md. 78-110.

mayacak konular, aday gösterilemeyecek haller gibi siyasi partilerin uyacakları diğer esaslar da vardır (AY. md. 68/1, 68/5, 83/son, 100/son).

Siyasi partilerin kapatılmasını gerektirecek partiyi bağlayan temel belgelerde ve merkez organ kararlarında aykırılık (SPK md. 101/a, b, c) ve demokratik devlet düzeninin, cumhuriyetin, millî devlet niteliğinin ve devletin tekliği ilkesinin korunması ile ilgili yasaklar gibi çeşitli yasaklar Siyasi Partiler Kanunu'nun Dördüncü Bölümünde yer almıştır. Özellikle «Devletin tekliği ilkesi» ile «Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü ilkesi» değil, «Devletin bölünmez hukukî kişiliği ilkesi» söz konusudur. Çünkü bir siyasi parti tarafından Türkiye'nin federal bir devlete dönüştürülmesi amacı güdülürse, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü korunmuş olmakla beraber hukukî kişilik bakımından devletin tekliği ilkesi ihlâl edilmiş olur⁷. Ancak «Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilâtı» kurulabilir (AY. md. 126/son).

Anayasa'da ve Siyasi Partiler Kanunu'nda yer alan bu hükümleri birer birer inceleyecek değiliz. Bugüne kadar Anayasa Mahkemesi'nin uygulamaları ve bu uygulamalar hakkında doktrin de belirtilen görüşler hepimiz tarafından bilinmektedir. Aynı nedenlerle kapatılma usulü üzerinde de durmayarak, özellikle 1995 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikten sonra ortaya çıkan uyumsuzluklar ile mevcut hükümlerin uygulanmasından doğan güçlükleri belirtmek yerinde olacaktır.

Bu uyumsuzlukları ve güçlükleri şöyle sıralayabiliriz :

- 1 - Anayasa'nın, sendikaların etkinliklerini düzenleyen ve bir takım yasaklar getiren 52. maddesi kaldırıldığına ve 69. maddesinde de aynı istikamette değişiklikler yapıldığına göre, siyasi partilerin dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ile kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlarla ilişki ve işbirliğini yasaklayan Siyasi Partiler Kanunu'nun 92. maddesi kaldırılmamıştır.
- 2 - Siyasi partilere üye olmak yaşı 18'e indirildiğine göre (AY. md. 68/1), Siyasi Partiler Kanunu'nda da gerekli değişiklik yapılmalıdır.

7. Bkz. RUMPF, Christian (Çev. Burak Oder) : Türk Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara 1995, s. 77.

- 3 - Siyasi partilerin programları ve tüzükleri nedeniyle kapatılmaları, Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasındaki hallerde hasredilmiş olduğuna ve yüksek öğretim elemanları ile yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilerle ilişkilerine ilişkin yasaklar kaldırıldığına göre, Siyasi Partiler Kanunu'nun Dördüncü Bölümü ile diğer ilgili hükümleri yeniden düzenlenerek Anayasa'ya uyumlu hale getirilmelidir.
- 4 - Anayasa'nın 149. md.sinin sonuna, siyasi partilerin kapatılmalarına ilişkin davalarda, Anayasa Mahkemesi'nin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya vekilinin savunmasını dinleyeceği hakkında bir cümle eklenmiştir.

Bilindiği gibi yargılama usullerinde ve Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da⁸ dava hakkındaki inceleme, ya evrak üzerinde yapılır (AYMKK. md. 30) ya da duruşmalı (AYMKK. md. 35) yapılır. Siyasi Partilerin kapatılmasına ilişkin davalar ise Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır. Anayasa Mahkemesi gerekli gördüğü hallerde ilgilileri veya bilgisi olanları sözlü açıklamalarını dinlemek üzere çağırabilir (AYMKK. md. 33). Bu dinleme tamamen Yüce Mahkeme'nin takdirine bağlıdır, ister dinler ister dinlemez. Halbuki bu eklenen cümle ile kapatılması istenen siyasi partinin savunmasının dinlenmesi zorunlu hale getirilmiştir. Ancak getirilen bu usul, ne duruşmalı ne de evrak üzerinde inceleme yapma usullerine uymaktadır. O halde nasıl bir usulle uygulanacaktır? Örneğin savunma tutanağı geçirilecek midir? Savunma üzerine yeni delillerin toplanması söz konusu olursa, bu delillerin toplanması gerekip gerekmediği ile toplanması halinde bu deliller hakkında Cumhuriyet Başsavcılığının görüşü veya yeni duruma göre esas hakkındaki mütalâası alınacak mıdır, alınmayacak mıdır? Bu belirsizlikler giderilerek uygulanacak usul açıklığa kavuşturulmalıdır.

- 5 - Siyasi Partiler Kanunu'na göre Türk dili veya kültüründen başka dil ve kültürler korunmaz, her türlü parti faaliyetlerinde Türkçeden başka dil kullanılamaz (SPK. md. 81/b, c). Ancak 19 Ekim 1983 tarih ve 2932 sayılı «Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun»un⁹

8. Bkz. RG. 13 Kasım 1983-18220.

9. Bkz. RG. 22 Ekim 1983-18199.

Terörle Mücadele Kanunu ile 1991 de yürürlükten kaldırılmasından sonra Siyasi Partiler Kanunu'nun bu hükmünün işlevsiz olduğu görüşünde olanlar vardır¹⁰. Bu bakımdan Anayasa'nın Türkiye Devleti'nin dilinin Türkçe olduğuna ilişkin 3. maddesi hükmü de dikkate alınarak Siyasi Partiler Kanunu'nun bu hükümlerinin uygulanmasına açıklık getirmek zorunludur.

- 6 - Çok önemli bir yasak da, Siyasi Partilerin Devletin temel düzenini dinî esaslara dayandıramayacaklarına ve dinî duyguları âlet ederek propaganda yapamayacaklarına ilişkin yasaktır (SPK. md. 87).

Esefle söyleyelim ki bu hüküm, sürekli çiğnenmektedir ve halen Türkiye'de şeriat devleti kurmak isteyen parti olduğu ve halifelige özenenler bulunduğu iddiası bile vardır¹¹. Lâik Türkiye'de bu hüküm, herhalükârda işler hale getirilmelidir. İşlememesi mevzuattan kaynaklanıyorsa, bir an önce düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.

- 7 - Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesine göre Anayasa Mahkemesi, Kanunun Dördüncü Bölümündeki hükümler dışında emredici hükümleri ile diğer kanunların emredici hükümlerine aykırı hareket eden siyasi parti hakkında Cumhuriyet Başsavcılığının başvurusu üzerine «İhtar Kararı» verir. Belli sürede aykırılık giderilmezse partinin kapatılması hakkında dava açılır.

Bu madde, Anayasa Mahkemesi'ne, ihsası reyde bulundurmaktadır. Oysa «İhtar», Cumhuriyet Başsavcılığının «isteği» şekline dönüşürüp, Kanunun 102. maddesi ile aynı sonuca varmak mümkündür.

- 8 - Siyasi Partilerin kuruluşu, tüzük ve programları, kurucuları, kurulduktan sonra da üyeleri, merkez ve diğer örgütleri, kongreleri parti organlarının seçimleri, çalışmaları, gelirleri, giderleri, genel ve yerel seçimlere katılmaları önem taşır. Bütün bu konularda siyasi partiler; Anayasa'ya, Siyasi Partiler Kanunu'na ve diğer mevzuata uygun hareket edip etmedikleri yönünden çeşitli denetimlere tabi tutulurlar.

10. Bkz. RUMPF, Christian (Çev. Burak Oder) : age., s. 77, 226 Nolu dipnot.

11. Bkz. DİLLİGİL, Turhan : İddia Ediyorum : RP, Yasal Bir Parti Değildir! Ankara, Şubat 1996, s. 40.

Bilindiği gibi doktrinde, Anayasa'ya ve Siyasi Partiler Kanunu-na göre siyasi partiler için dört denetim yolu bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlar adli yargı denetimi¹², parti içi denetim¹³, malî denetim¹⁴ ve Cumhuriyet Başsavcılığı'nın denetimidir^{15, 16}.

12. Siyasi Partilerin adli yargı tarafından denetimi :

Genel olarak seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır (AY. md. 79/1).

Siyasi partilerin genel merkez, il ve ilçe organları seçimleri ile il kongresi ve büyük kongre delegelerinin seçimleri, gizli oy ve açık tas-nif esasına göre yargı gözetimi altında yapılır. (SPK md. 21/1 vd.). Milletvekili seçimlerinde (SPK md. 37) ve mahalli seçimlerde partile-rin tüzüklerinde gösterilen merkez yoklaması dışındaki aday seçimleri seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılır (MİSK. md. 10/2, SPK md. 37/2).

Seçim kurulu başkanları hâkimdir, üst merci niteliğinde olan ve yedi asıl dört yedek üyeden oluşan Yüksek Seçim Kurulu'nun üyelerinin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasın-dan seçilen yüksek hâkimlerdir (AY md. 79/4).

13. Parti içi denetim :

Örgütlenen siyasi partilerde, mevzuatı ve parti tüzüğünü uygulamak, partiyi yönetmek, parti programının gerçekleştirilmesi için gerekli faa-liyeti yürütmek ve parti propagandasını yapabilmek maksadıyla hiyerar-sik bir parti bürokrasisinin oluşması zorunludur.

Parti bürokrasisi, demokratik ülkelerde, parti üyelerinin kademe kademe yaptıkları demokratik seçimlerle seçtikleri kimselerden oluşur.

Siyasi partilerin, kuruluşu, organlarının seçimi, parti içi düzenle-meleri, çalışmaları ve kararları, demokrasi ilkelerine uygun olur, aykırı olamaz (AY. md. 69/1, SPK. md. 4/2).

Parti içi denetim, özellikle delegelerin, parti idare kurullarının ve başta genel başkan olmak üzere diğer örgüt başkanları ile örgütün yönetiminde görev alacak olanların tamamını demokratik seçimlerle se-çilirler. Olağan ve olağüstü parti kongreleri ve seçimler, birer parti içi denetimdir.

14. Mali Denetim :

Siyasi partilerin örgütlenebilmeleri, etkinlikte bulunabilmeleri, kendi-lerini tanıtmaları, propaganda yapabilmeleri, seçimlere katılmaları, seçim işlerini yürütebilmeleri, seçmenlerle ilişki kurabilmeleri paraya bağlıdır. Siyasi partilerin amaçlarına erişebilmeleri için maddî varlığa ve malî desteğe ihtiyaçları vardır. Ancak bazı çıkar ve baskı grupları, siyasi partileri, para ile kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda hare-kete icbar edebilirler. Bu yüzden kanunlar siyasi partilerin gelir kay-naklarını (SPK. md. 61), giderlerin yapılış biçimini (SPK. md. 70) düzenlemiş ve bu gelir ve giderlerin ne suretle denetleneceğini göster-miştir.

Siyasi partiler ticaretle uğraşamazlar (AY. md. 69/2); Yabancı devletlerden, devletlerarası kuruluşlardan mali yardım alamazlar

(AY. md. 69/8, SPK. md. 66/son). Hiç kimseye borç veremezler (SPK. md. 72), kredi ve borç alamazlar (SPK. md. 67). Bu bakımdan siyasi partilere devletçe yardım öngörülmüştür. (bkz. SPK. md. 61/j -27.6.1984 gün ve 3032/1 md. ile değişik) ve (SPK. Ek. md. 1 -27.6.1984 gün ve 3032/ md. 2, 7.8.1988-3470/ md. 1, 24.3.1992-3789/ md. 1 ile altı fıkradan oluşmaktadır.) Yardımın nedenleri sınırlandırılmış olan bağış ve kredi gelirlerinden doğan mahrumiyetin giderilmesi ve maddî olanak sağlayamayacak partilerin çalışabilmesine imkân verilmesidir.

Siyasi partilerin mali yönden denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır, Anayasa Mahkemesi bu denetim görevini yerine getirirken, Sayıştay'dan yardım sağlar (AY. md. 148/son, 69/3, SPK. md. 75). Anayasa Mahkemesi'nin Sayıştay'dan ne suretle yardım sağlayacağı hususu Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da yapılacak düzenleme ile açıklığa kavuşturulmalıdır. (Siyasi Partilerin Mali Denetimi hakkında fazla bilgi için bkz. Mehter, Hamdi : «Siyasi Partilerin Mali Denetimi» Anayasa Yargısı, Ankara 1991, s. 441-468, Tartışmalar s. 469-479).

15. Cumhuriyet Başsavcılığının Denetimi :

Cumhuriyet Başsavcılığının denetimi, siyasi partilerin serbestçe kuruluşundan sonra başlar.

Siyasi partiler, önceden izin almadan serbestçe kurulurlar, Anayasa ve Kanun'lar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürürler (AY. md. 68/3, SPK. md. 5/1, 2).

Partiler, gerekli belgelerin ve milletvekili seçilme yeteneğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından imzalanmış kuruluş bildirisinin, parti tüzük ve programının İçişleri Bakanlığı'na verilmesiyle tüzeklilik kazanırlar (SPK. md. 8).

Belge ve bilgilerde eksiklikler veya parti tüzük ve programında aykırılıklar bulunsa bile İçişleri Bakanlığı müdahalede bulunamaz veya başvuruyu ret edemez. Başka bir deyişle Bakanlık başvuru sırasında başvuru ve eklerinin Kanuna uygun olduğu veya olmadığı yolunda olumlu veya olumsuz mütalaada bulunamaz. Bu konuda partilere yazı yazamaz. Sadece alındı belgesi verir (SPK. md. 8/5).

Bakanlık kuruluş bildirisini ile alındı belgelerinin birer örneğini Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderir (SPK. md. 8/son).

Bakanlık kuruluş müdahale edememekle beraber, kuruluşun sonra yaptığı incelemede hukuka aykırılık görürse Cumhuriyet Başsavcılığı'na durumu bildirebilir (SPK. md. 106).

Cumhuriyet Başsavcılığı kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucuların hukukî durumlarının Anayasa ve Kanun hükümlerine uygunluğunu ve belgelerin tamam olup olmadığını, kuruluşlarını takiben öncelikle ve ivedilikle inceler. Varsa eksikliklerin tamamlanmasını, bilgi ve belgelerin belli bir sürede gönderilmesini ister. Noksanlık giderilmez, bilgi ve belgeler gönderilmezse, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin hükümler uygulanır.

16. Cumhuriyet Başsavcılığının «Denetim» değil, ancak «inceleme» yapabileceği hakkındaki görüş için bkz. PERİNÇEK, Doğu : age., s. 115.

Kanımcı bunlara beşinci bir denetim yolu olarak «Siyasi Partilerin seçmenler tarafından denetimi»ni ilâve etmek gerekir. Çünkü siyasi partilerin kadroları, siyasi programları, siyasi programlarını gerçekleştirmek için giriştikleri etkinlikler, halkın desteğini kazanıp kazanmadıkları konusu, seçmenlerce değerlendirilmeleri bakımından önem taşımaktadır. Seçmenlerin bu yönden yapacakları takip ve gözlemler bir denetim niteliğindedir¹⁷. Bu denetim, özellikle parti içi denetimini ve partinin demokratik bir yapıya sahip olması bakımından siyasi partilerin faaliyetini etkiler.

Siyasi partilerin denetimine kısaca değindikten sonra asıl konumuza dönelim :

Cumhuriyet Başsavcılığı denetim yanında her siyasi parti için bir sicil dosyası tutar (SPK. md. 10).

- Sicil dosyası bakımından; üye kayıtlarının doğru ve güvenilir olması, özellikle kanunun uygulanmasını sağlayacak biçimde sağlıklı ve ciddi tutulması, üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur.
- Üye kayıt defterleri mahalle ve köy esasına göre tutulduğu (SPK. md. 60/2) halde, parti sicil dosyasının, Cumhuriyet Başsavcılığı'nca ilçe esasına göre tutulması hükmü (SPK. md. 10/b) uygulamada zorluk yaratmaktadır.

17. Bu denetim yolu seçmenleri Parti hakkında olumlu veya olumsuz bir kanıya vardıracağıdır. Başka bir deyişle bu konularda varılan kanı, partinin örgütlenmesine, örgütlenmişse örgütünü korumasına, seçimlere girebilmesine, seçimlerde her anlamda yeterli oy alabilmesine, iktidara gelebilmesine kadar etkili olacaktır. Nitekim partinin seçimlere girebilmesi için belli sayıda il ve ilçe teşkilatı kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması gerekmektedir. (SPK. md. 36). Ayrıca iller toplamının az yarısında Kanunun öngördüğü sayıda milletvekili adayı göstermeyen parti seçime katılma hakkını kaybeder (MSK. md. 13/2). İller toplamının yarısından fazlasında gösterdiği adaylarda eksiklik olan partiler de süresinde eksikliği tamamlayamazsa eksik kalan seçim çevresinde seçime katılamaz (MSK. md. 14/2).

Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar (SPK. md. 33/1). Kuruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmayan partilerin kendilerini feshetmeleri gerekir, feshetmezlerse açılacak dava sonucu Anayasa Mahkemesi'nce kapatılırlar (SPK. md. 106).

Bu bakımdan Siyasi Partiler Kanunu'nda partiye giriş beyan-
namelerinde bulunması gerekli bilgiler ve bu arada özellikle üyenin
kimliği ile partiye kayıt tarihi, hangi mahalle veya köyden örgüt
üyesi olduğu mutlaka belirtilmelidir.

- 9 - Siyasi parti genel merkezleri ile il ve ilçe örgütlerinin ba-
ğımsız bir mekânda faaliyet göstermeleri, parti adına teb-
ligatı almaya yetkili belli sayıda üyenin adlarının Cumhu-
riyet Başsavcılığı'na ve Anayasa Mahkemesi'ne bildirilmesi
zorunlu olmalıdır. Böylece yetkili mercilerle siyasi parti
arasında iletişimin sağlanması güvence altına alınmış ola-
caktır.
- 10 - Kanunun ilçe örgüt merkezinin, o ilçede bulunması hükmü
(SPK. md. 31). Büyükşehir Belediyeleri sınıırı içindeki ilçe
örgütleri bakımından kaldırılmalıdır.
- 11 - Siyasi Partiler Kanunu'nun 33. maddesine göre, parti kong-
relerini yönetmek için seçilen kongre başkanı ve divan üye-
leri hariç olmak üzere kongrece her kademedeki parti or-
ganlarına seçilenlerin, en büyük mülkî amirliğe bildiril-
mesi gerekmektedir. Oysa madde «Parti kongreleri hariç
olmak üzere» kaydı ile başladığından, kongrede organlara
seçilenlerin bildirilmesinin bu kayda göre zorunlu olmadığı
sanılarak seçilenler hakkında bilgi verilmemektedir.

Uygulamada aksaklıklara neden olan bu kayıt kaldır-
ılmalıdır.

- 12 - Kuruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem Türkiye
Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmayan siyasi
partinin Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesine göre
kapanmasına veya kapatılmasına dair hükmü, kurulduğu
tarihten itibaren iki yıl içinde genel kongresini yapmayan
ve kurucu üye sayısının çeşitli nedenlerle asgari kurucu sa-
yısı altına düşen siyasi partiler hakkında da uygulanmak
üzere değiştirilmeli, böylece siyasi parti kurmanın ciddiyeti
hissettirilmelidir. Bu değişiklik yapıldığı takdirde ülkemiz-
deki siyasi partiler enflasyonuna da bir çözüm getirilmiş
olacaktır.

Ashında Siyasi Partiler Kanunu bugünkü haliyle, siyasi partile-
rin devlet hayatında oynadıkları müstesna rolü ve millî iradenin

oluşumunda başlıca vasıta olma gereğini yerine getirmelerine elverişli değildir.

Demokratik bir parti kuruluşundan ve işleyişinden söz edebilmek için parti organlarının, üyelerin hür iradeleriyle işbaşına gelmeleri yeterli değildir. Millî irade temsilciliğine seçilecek adayların da parti üyelerinin ve hatta seçmenlerin istek ve eğilimlerine göre belirlenmeleri hedef alınmalı; adaylık, delegelerin, parti örgütünün ve nihayet parti liderlerinin tekelinden kurtarılmalıdır. Adaylar veya seçildikleri takdirde yasama organı üyeleri; demokrasi gereklerinin sağlıklı işleyebilmesi için; kimseye medyunu şükran olma mahdurlar.

Buraya kadar sunduğumuz hususları şöyle özetleyebiliriz :

Değindiğimiz güçlükler ve uyumsuzluklardan bir kısmı Anayasa Mahkemesi'ni doğrudan doğruya, genellikle usulle ilgili bir kısmı ise dolaylı olarak ilgilendirmektedir.

Anayasa Mahkemesi'ni doğrudan doğruya ilgilendiren hususlar; Anayasa'nın 149. maddesine eklenen sözlü savunmada uygulanacak usul ile Anayasa Mahkemesi'ni ihsası reye icbar eden Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesi hakkındaki görüşlerimizdir.

Anayasa Mahkemesi'ni dolaylı olarak ilgilendiren noktalar ise; üye yaşı, üye kayıtları, parti merkezleri, partilerle iletişim kurulması, organlara seçilenlerin bildirilmesine ilişkin bulunanlardır. Bu konulardaki yeni düzenlemeler dava dosyasının sıhhati ve sür'atle tekemmül etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Siyasi Partilerin kapatılması nedenlerine ilişkin olarak belirttiğimiz noktalar da Anayasa Mahkemesi'ni hem doğrudan, hem de dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Örneğin Siyasi Partiler Kanunu'nun 92. maddesi ile Dördüncü Bölümünün yeniden düzenlenmesi, SPK. md. 81/b, c fıkralarına işlevlik kazandırılması doğrudan, Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesinin yeni sebeplerle tamamlanması dolaylı olarak ilgilendirdiğini sandığımız konulardır.

Sonuç olarak halen yürürlükteki Siyasi Partiler Kanunu'nun, aradan geçen bunca yıldan sonra; yapılacak değişikliklerle yamalı bir bohça haline getirilmesi yerine; bir yana bırakılarak edinilen deneyimlere ve ortaya çıkan ihtiyaçlara göre çağın görüş ve gelişmelerine uygun yeni bir Siyasi Partiler Kanunu yapılması en uygun

yol olacaktır¹⁸. Yapılacak bu Kanunun demokratik ve lâik Türkiye Cumhuriyeti'nin hukukî yapısını; insan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, bireyin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirecek ve güvence altına alacak biçimde düzenlenmesi kanaatimce Siyasi Partilerimizin gerçek kimliklerinin oluşmasına da yardım edecektir.

18. Bizim ve dünyanın ilk Siyasi Partiler Kanunu'nun hazırlanması ile ilgili ve şimdiye kadar açıklanmamış bir çalışmayı burada kaydetmek istiyorum.

1961 Anayasası'nın 57. maddesinin 3. fıkrası, Alman Anayasası'ndan esinlenerek, siyasi partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesi'ne ne surette hesap verecekleri ve mali denetimin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak bir Kanun'la düzenlenmesi hükmünü getirmiştir. Geçici 7. maddeye göre de bu Kanun TBMM'nin ilk toplantısından en geç iki yıl içinde yani TBMM 25 Ekim 1961 günü toplandığına göre 25 Ekim 1963 gününe kadar çıkarılacaktır. Alman Anayasası'nda ise Kanunun yapılması için herhangi bir süre konulmamıştır.

İsmet İnönü başbakandır. 1963 yılı ortalarına doğru karma hükümeti oluşturan 3 partiden ikiye yasama organı üyesi seçilerek Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamalarını ister. Komisyon; Cumhuriyet Halk Partisi'nden Ankara Milletvekili Emin Paksüt, İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca; Yeni Türkiye Partisi'nden Kastamonu Senatörü Nusret Tuna, Aydın Milletvekili Orhan Apaydın; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz ve Niğde Milletvekili Mehmet Altınsoy'dan oluşur. Başkan Emin Paksüt, redaktörler Coşkun Kırca ile Cevad Odyakmaz'dır. Komisyon çalışmalarına başlar, dünyada örnek alınacak bir Siyasi Partiler Kanunu yoktur ama ellerinde Alman Hükümetinin uzmanlara hazırlattığı bir raporun ikinci basımı vardır. Bu raporda yapılacak bir Siyasi Partiler Kanunu'nda hangi konular ve ne gibi hükümler yer almalı. Kanunun içeriği ne olmalıdır sorularına cevap aranmaktadır.

Komisyon gece-gündüz çalışarak, iki ayda taslağı hazırlar Cevad Odyakmaz'ın önerisi ile köylerde, kasabalarda vatandaşların kahvelelerini, hatta mezarlıklarını ayırmalarına kadar giden ve vahim sonuçlar doğuran partililik taassubunun yaratıcısı ocak ve bucak örgütleri taslağa alınmaz.

Hükümette ve Meclis Komisyonları'nda çeşitli değişikliklere uğrayan tasarı, ancak 1965 yılında kanunlaşır (bkz. 13.7.1965 gün ve 648 sayılı Kanun).

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
AY.	: Anayasa
AYM.	: Anayasa Mahkemesi
AYMKK.	: Anayasa Mahkemesi Kuruluđu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
bkz.	: Bakınız
D.md.	: Değişik madde
E.	: Esas
K.	: Karar
md.	: Madde
MSK.	: Milletvekili Seçimi Kanunu
MİSK	: Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Kanunu
No.	: Numara
RG.	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
SPK.	: Siyasi Partiler Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd.	: ve devamı

KAYNAKÇA

- ATAY, E. Ethem : Anayasa Mahkemesi'nce Siyasi Partilerin Kapatılması, Ankara 1989, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DİLLİGİL, Turhan : İddia Ediyorum : RP Yasal Bir Parti Değildir ! Ankara Şubat 1996, 40 sayfa.
- ÖZBUDUN, Ergun : Siyasi Partiler, Dördüncü (Tıpkı) Bası, Ankara 1983.
- PAYASLIOĞLU, Arif T. : Siyasi Partiler, Ankara 1952.
- PERİNÇEK, Doğu : Anayasa ve Siyasi Partiler Rejimi, 2. Baskı, Mayıs 1985.
- RUMPF, Christian (Çeviren Burak Oder) : Türk Anayasa Hukuku'na Giriş, Ankara 1995.
- TUNAYA, Tarık Z. : Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul 1952.